



Daniel Bakota, Eligiusz Małolepszy,  
Teresa Drozdek-Małolepsza

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

## SPORT I TURYSTYKA W DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKU HARCERSTWA POLSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE WOŁYŃSKIM W LATACH 1921–1939

**Cel badań.** Celem badań było przedstawienie sportu i turystyki w działalności Związku Harcerstwa Polskiego w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Związek Harcerstwa Polskiego był jedną z najprężniej działających polskich organizacji na Wołyniu. **Materiał i metody.** Wykorzystano źródła archiwalne oraz literaturę odnoszącą się głównie do dziejów wychowania fizycznego i sportu na Wołyniu i w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a także literaturę dotyczącą dziejów harcerstwa. Zastosowano metodę analizy źródeł historycznych, metodę syntezy, dedukcji i indukcji. **Wyniki.** W pracy ukazano działalność Związku Harcerstwa Polskiego w województwie wołyńskim w okresie międzywojennym. Przedstawiono struktury organizacyjne harcerstwa polskiego na Wołyniu wraz z infrastrukturą. Wśród różnych rodzajów działalności harcerze uprawiali też sport i turystykę. Podejmowali również próby zdobywania odznak sportowych. **Wnioski.** Związek Harcerstwa Polskiego wniósł znaczny wkład w rozwój sportu i turystyki na Wołyniu. Spośród dyscyplin sportu największą popularnością cieszyły się gry sportowe, sporty wodne oraz strzelectwo. Dość istotny był udział harcerstwa województwa wołyńskiego w zdobywaniu Państwowej Odznaki Sportowej, Odznaki Strzeleckiej i Odznaki Łuczniczej.

**Słowa kluczowe:** Polska, Wołyń, okres międzywojenny, kultura fizyczna

### WPROWADZENIE

Województwo wołyńskie utworzono 19 lutego 1921 r. Jego powierzchnia wynosiła 35 754 km<sup>2</sup> (stan z dnia 1 kwietnia 1939 r.) (Województwo wołyńskie...), a liczba ludności – 2 343 000 (dane z 1938 r.) (Zaleski, 1997). Na północy województwo wołyńskie graniczyło z województwem poleskim, na zachodzie (według linii Bugu) – z lubelskim, na południu – z lwowskim i tarnopolskim, a na wschodzie granicę stanowiła granica państwowa Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (Zaleski, 1997). Województwo wołyńskie zamieszkiwała przede wszystkim ludność narodowości ukraińskiej (1 426 900 mieszkańców – 68,4%), ale również polskiej (346 600 – 16,6%), żydowskiej

---

Praca wpłynęła do Redakcji: 02.02.2018

Zaakceptowano do druku: 28.03.2018

*Adres do korespondencji:* Daniel Bakota, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza, ul. Waszyngtona 4/8, 42-200 Częstochowa, e-mail: d.bakota@ujd.edu.pl

*Jak cytować:*

Bakota, D., Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T. (2018). Sport i turystyka w działalności Związku Harcerstwa Polskiego w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 61, 88–97.

(205 500 – 9,9%), niemieckiej (46 900 – 2,3%), czeskiej (31 000 – 1,5%) i rosyjskiej (23 400 – 1,1%). Pozostałe 0,2% stanowiła ludność innych narodowości. W skład województwa wołyńskiego wchodziły następujące powiaty: dubieński, horochowski, kostopolski, kowelski, krzemieniecki, lubomelski, łucki, rówieński, sarnański, włodzimierski i zdołbunowski. Powiat kostopolski utworzono w 1925 r. (wydzielono go z powiatu rówieńskiego), natomiast powiat sarnański przyłączono do województwa wołyńskiego w 1930 r. (z województwa poleskiego). Największy odsetek ludności polskiej zamieszkiwał powiat włodzimierski (26,8%), kostopolski (21,9%) i łucki (19,4%), a najmniejszy – krzemieniecki (10,6%) (Małolepszy, Drozdek-Małolepsza i Bakota, 2017a). W zakresie stanu badań można stwierdzić, że problematykę wychowania fizycznego i sportu na Wołyniu w latach 1921–1939 przedstawiono m.in. w pracach Małolepszego (2004, 2011, 2016a, b), Małolepszego i Drozdek-Małolepszej (2012), Małolepszego, Drozdek-Małolepszej i Bakoty (2017a, b, c), Małolepszego, Drozdek-Małolepszej, Bakoty i Tsosa (2017a, b), Wacewy (b.d.), Wilczkowskiego, Wołczyńskiego i Kozibrockiego (2016) oraz Zaborniaka (2007).

## CEL BADAŃ

Celem pracy było przedstawienie rozwoju sportu i turystyki w działalności Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP) w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Wsunięto następujące problemy badawcze:

1. Jakie uwarunkowania w latach 1921–1939 miały wpływ na działalność ZHP w województwie wołyńskim?
2. Jak rozwijały się sport i turystyka w ZHP w województwie wołyńskim w latach 1921–1939?

## MATERIAŁ I METODY

Podstawową metodą badawczą, którą wykorzystano podczas przygotowania pracy, była analiza źródeł historycznych. Ponadto zastosowano metodę syntezy, indukcji i dedukcji. Materiał stanowiły źródła archiwalne oraz literatura odnoszące się do dziejów kultury fizycznej (szczególnie wychowania fizycznego i sportu) na Wołyniu w latach dwudziestolecia międzywojennego.

## WYNIKI

Pierwsze drużyny harcerskie na Wołyniu powstały w 1915 r. Trzy lata później (w 1918 r.) działały już drużyny w Dubnie, Kowlu, Krzemieńcu, Łucku, Ostrogu, Równem, Sarnach, Włodzimierzu i Zdołbunowie. Z kolei jesienią 1920 r., po zawieszeniu broni w wojnie polsko-bolszewickiej, działalność wznowiły lub rozpoczęły drużyny w Dubnie, Kowlu, Łucku, Równem i Żytyniu (Marcinkowski i Ziemska, 2015).

W 1920 r. powstał Okręg Łucki (utworzył go Wydział Wschodni). Jego kierownictwo powierzono Mieczysławowi Wasilewskiemu. W dniu, w którym objął on stanowisko komendanta (7 maja 1920 r.), okręg liczył 6 środowisk: Kowel, Łuck, Ostróg, Równe, Zdołbunów i Żytyń (łącznie 284 harcerzy w 7 drużynach). Później dołączyły też drużyny męskie

istniejące w Sławucie i Włodzimierzu. Z kolei stan drużyn żeńskich (według danych z 1 czerwca 1920 r.) wynosił 8 czynnych środowisk (łącznie 382 harcerki w 7 drużynach – Kowel, Łuck, Ostróg, Równe, Sławuta, Włodzimierz i Zdołbunów). Po likwidacji 3 stycznia 1921 r. Naczelnictwa Kijowskiego i Wydziału Wschodniego sprawy drużyn harcerskich z Wołynia koordynowała Komisja Organizacyjna Oddziału Wołyńskiego. Trwało to aż do momentu powołania Oddziału ZHP w Łucku (marzec 1921 r.). Z kolei 8 grudnia 1922 r. powołano Chorągiew Wołyńską ZHP (Izdubska i Majewska-Nekraszowa, 1997). Natomiast w styczniu 1934 r. zlikwidowano Chorągiew Kresową, a tereny jej podległe wróciły do Chorągwi Wołyńskiej (Dierżawnyj Archiw..., zespół 111, opis 1, sygn. 28, s. 5).

Komendantami Wołyńskiej Chorągwi Harcerzy (do 1939 r.) byli kolejno: ks. Aleksander Pierzchała, Kajetan Łukasiewicz, Ignacy Stefanek, Władysław Nekrasz, Władysław Goszczyński, Jeremi Śliwiński i Leopold Adamcio. Początkowo siedziba Komendy mieściła się w Łucku. Później był to Kowel, w latach 1926–1934 ponownie Łuck, a następnie Równe. Z kolei opieki nad drużynami żeńskimi w Dubnie, Kowlu, Łucku, Ostrogu, Równem, Włodzimierzu, Zdołbunowie i Żytyniu podjęła się Zofia Podhorska, która sprawowała ją aż do momentu powołania przez Naczelnictwo ZHP w 1923 r. na komendantkę Wołyńskiej Chorągwi Harcerki Marii Skorupskiej. Kolejnymi komendantkami (aż do 1939 r.), po Marii Skorupskiej, były: Natalia Majewska-Nekrasz, Stanisława Sanojćówna, Danuta Morawicka, Maria Bonkowicz-Sittauerowa i Anna Turkówna. Siedziby Komendy Wołyńskiej Chorągwi Harcerki to kolejno: Łuck, Kowel, Łuck, Krzemieniec, Równe, Dubno, Równe (Marcinkowski i Ziemska, 2015).

Stan liczebny Wołyńskiej Chorągwi Harcerzy w latach 1927–1938 przedstawiał się następująco: 1927 r. – 20 jednostek<sup>1</sup> (597 członków), 1928 r. – 28 jednostek (695 członków), 1930 r. – 36 jednostek (1050 członków), 1933 r. – 37 jednostek (1070 członków), 1934 r. – 106 jednostek (2689 członków), 1935 r. – 132 jednostki (3823 członków), 1936 r. – 139 jednostek (4005 członków), 1937 r. – 204 jednostki<sup>2</sup> (5337 członków) i 1938 r. – 226 jednostek<sup>3</sup> (6039 członków). Gwałtowny skok między 1933 a 1934 r. spowodowany był organizowaniem na Wołyniu od 1934 r. drużyn zuchów (Goszczyński, 1997; Styczyński, 1997).

W grudniu 1934 r. wprowadzono następujący podział terytorialny hufców: Hufiec Dubieński – obejmował cały powiat dubieński, Hufiec Horochowski – obejmował cały powiat horochowski, Hufiec Kostopolski – obejmował cały powiat kostopolski, Hufiec Kowelski – obejmował cały powiat kowelski, Hufiec Krzemieniecki – obejmował cały powiat krzemieniecki, Hufiec Łucki – obejmował cały powiat łucki, Hufiec Ostrogiński – obejmował miasto Ostróg i niektóre gminy powiatu zdołbunowskiego (Buderaż, Chorów i Nowomalina), Hufiec Rówieński – obejmował cały powiat rówieński, Hufiec Sarneński – obejmował cały powiat sarneński, Hufiec Włodzimierski – obejmował cały powiat włodzimierski, Hufiec Zdołbunowski – obejmował następujące gminy powiatu zdołbunowskiego: Mizocz, Sijance, Zdołbica oraz miasto Zdołbunów (Dierżawnyj Archiw..., opis 1, sygn. 28, s. 14).

Należy też zwrócić uwagę na klasyfikację drużyn. W 1934 r. do kategorii „A” zaliczono 11 drużyn, do kategorii „B” – 25, a do kategorii „C” – 29 (tab. 1).

<sup>1</sup> Jednostkami organizacyjnymi były drużyny zuchów (7–11 lat), harcerzy (12–16 lat) i skautów (16–18 lat), kręgi starszoharcerskie oraz zastępy samodzielne.

<sup>2</sup> W 1937 r. w skład 204 jednostek weszło: 75 gromad zuchów, 102 drużyny harcerzy, 16 drużyn skautów, 8 kręgów starszoharcerskich i 3 samodzielne zastępy.

<sup>3</sup> W 1938 r. na liczbę 226 jednostek złożyły się: 83 gromady zuchów, 109 drużyn harcerzy, 25 drużyn skautów, 6 kręgów starszoharcerskich i 3 samodzielne zastępy.

Tab. 1. Klasyfikacja drużyn harcerskich w 1934 r. (kategorie „A”, „B” i „C”)

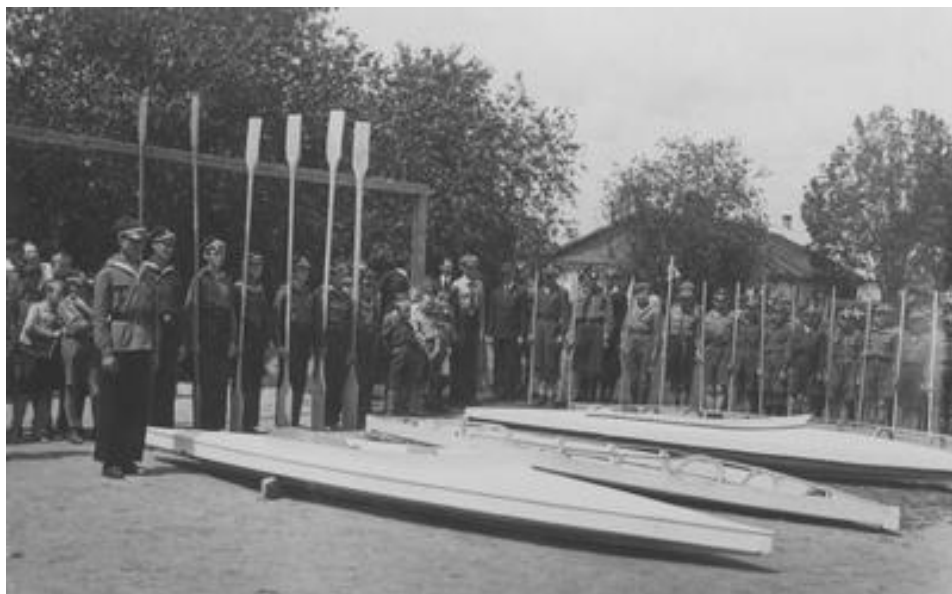
Kategoria „A”			
Lp.	Miejscowość	Drużyna	
1	Dubno	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki	
2	Kowel	Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego Drużyna Harcerzy im. adm. Arciszewskiego	
3	Łuck	Drużyna Harcerzy im. Andrzeja Małkowskiego Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego	
4	Ostróg	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki	
5	Równe	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Rejtana Drużyna Harcerzy im. św. Stanisława Kostki	
6	Włodzimierz	Drużyna Harcerzy w Uściługu im. płk. Leopolda Lisa-Kuli	
7	Zdołbunów	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki	
Kategoria „B”			
Lp.	Hufiec	Miejscowość	Drużyna
1	Dubno	Dubno	Drużyna Harcerzy im. ks. Jeremiego Wiśniowieckiego
2	Horochów	Horochów	Drużyna Harcerzy im. płk. Leopolda Lisa-Kuli
3	Kostopol	Kostopol Ludwipol	Drużyna Harcerzy im. płk. Leopolda Lisa-Kuli Drużyna Harcerzy im. płk. Leopolda Lisa-Kuli
4	Kowel	Kowel	Drużyna Harcerzy im. Stanisława Żółkiewskiego Drużyna Harcerzy im. Stefana Czarnieckiego Drużyna Harcerzy im. Żwirki i Wigury
5	Krzemieniec	Krzemieniec Białokrynica Łanowce	Drużyna Harcerzy im. Juliusza Słowackiego Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki Zastęp Harcerzy Drużyna Harcerzy im. Józefa Piłsudskiego
6	Łuck	Łuck Ołyka Rożyszcze	Drużyna Harcerzy im. ks. Jeremiego Wiśniowieckiego Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego Drużyna Harcerzy im. ks. Ignacego Skorupki
7	Ostróg	Ostróg	Drużyna Harcerzy im. Jana Henryka Dąbrowskiego
8	Równe	Równe	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki Drużyna Harcerzy im. Józefa Hallera Drużyna Harcerzy im. św. Jerzego Drużyna Harcerzy im. ks. Ignacego Skorupki
9	Włodzimierz	Włodzimierz	Drużyna Harcerzy im. Stefana Czarnieckiego Drużyna Harcerzy im. ks. Jeremiego Wiśniowieckiego Drużyna Harcerzy im. płk. Leopolda Lisa-Kuli
10	Zdołbunów	Zdołbunów	Drużyna Harcerzy im. ks. Jeremiego Wiśniowieckiego Drużyna Harcerzy im. Andrzeja Małkowskiego Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego

		Kategoria „C”
Lp. Hufiec	Miejscowość	Drużyna
1 Dubno	Dubno	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
	Młynów	Drużyna Harcerzy im. Karola Chodkiewicza
	Radziwiłłów	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki
2 Horochów	Horochów	Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego
3 Kowel	Nowa Dąbrowa	–
	Cegielnia	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
4 Krzemieniec	Szumsk	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
5 Łuck	Łuck	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
	Kiwerce	Drużyna Harcerzy im. św. Stanisława Kostki Drużyna Harcerzy im. płk. Leopolda Lisa-Kuli
6 Ostróg	Ostróg	Drużyna Harcerzy im. Kazimierza Pułaskiego
	Ożenin	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki
7 Równe	Aleksandria	Drużyna Harcerzy im. Jana Sobieskiego
	Hoszcza	Drużyna Harcerzy im. Karola Chodkiewicza
	Klewań Osada	Drużyna Harcerzy im. Jana Henryka Dąbrowskiego
	Klewań	Drużyna Harcerzy im. Adama Mickiewicza
8 Sarny	Żytyń – Cukrownia	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki
	Sarny	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
	Antonowice	Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego
	Dąbrowica	Drużyna Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego
	Klesów	Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego
	Osowick	Drużyna Harcerzy im. Jana Sobieskiego
9 Włodzimierz	Rafałówka st.	Drużyna Harcerzy im. Żwirki i Wigury
	Włodzimierz	Drużyna Harcerzy im. Adama Mickiewicza
10 Zdołbunów	Adamówka	Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki
	Włodzimierz	Drużyna Harcerzy im. Zawiszy Czarnego
	Kalinówka	Drużyna Harcerzy im. Stanisława Żółkiewskiego Drużyna Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki
10 Zdołbunów	Zdołbunów	Drużyna Harcerzy im. św. Jerzego

Źródło: Dierżawnyj Archiw..., opis 1, sygn. 28, s. 25–26

W województwie wołyńskim organizowano wiele drużyn wiejskich, w których sporym zainteresowaniem cieszyło się jeździectwo, kolarstwo, krótkofalarstwo, sporty wodne i turystyka. Na przykład w powiecie zdołbunowskim istniały typowo wiejskie drużyny o specjalnościach sportowych, takich jak jeździectwo, kolarstwo czy gra na mandolinach. Działyły one w Buderażu, Chorowie, Tajkurach, Zastawiu i Zdołbicy (Goszczyński, 1997).

Sporym zainteresowaniem w środowisku harcerskim cieszyło się też strzelectwo. Komenda Chorągwi Wołyńskiej w 1937 r. dwukrotnie zorganizowała zawody strzeleckie o mistrzostwo Chorągwi. Dwukrotnie zawody strzeleckie zorganizowano również w 1938 r. Mistrzostwo Chorągwi w zawodach wiosennych, jak i nagrodę wędrowną zdo-



Ryc. 1. I drużyna harcerska w Równem podczas zajęć z kajakarstwa  
Źródło: z zasobu Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 1-P-796

był wówczas Hufiec Kostopolski, a w zawodach jesiennych zwycięstwo odnieśli dwa hufce: Rówieński i Sarneński. W maju 1938 r. w Równem zorganizowano też pierwsze zawody w grach sportowych o mistrzostwo Chorągwi. Zarówno w piłce siatkowej, jak i koszykówce zwycięstwo odniósł Hufiec Łucki (Styczyński, 1997). Podobnie w dniach 17–18 czerwca 1939 r. przeprowadzono rozgrywki o mistrzostwo Wołyńskiej Chorągwi Harcerzy w grach sportowych (piłka siatkowa i koszykówka). W obu dyscyplinach, jak rok wcześniej, zwyciężył Hufiec Łucki (Dierżawnyj Archiw..., opis 1, sygn. 41, s. 2).

Oprócz strzelectwa prężnie rozwijały się sporty wodne, w tym szczególnie kajakarstwo (ryc. 1) i żeglarstwo. W 1935 r. na terenie województwa wołyńskiego istniało 5 drużyn żeglarskich (Kowel, Młynów, Równe, Włodzimierz i Uściług). Drużyny te miały do dyspozycji 2 przystanie kajakowe, 34 kajaki (pomijając sprzęt osobisty harcerzy), 2 łódzie wiosłowe i 1 jacht mieczowy. W 1936 r., dzięki subwencji Ligi Morskiej i Kolonialnej, powiększył się stan infrastruktury żeglarskiej, ponieważ wybudowano przystań kajakową w Równem. Niezależnie od drużyn żeglarskich działało też 12 zastępów wodnych przy drużynach skautowych (Styczyński, 1997).

Rozwój żeglarstwa wpłynął także na utworzenie w 1936 r. przy Komendzie Chorągwi Wydziału Drużyn Żeglarskich, na czele którego stanął Henryk Styczyński. W dniach od 13 lipca do 28 sierpnia 1936 r. odbył się Spływ szlakami wodnymi Wołynia. Zgromadził on na starcie 45 osób z 7 środowisk. Komendantem spływu był Zenon Annusewicz, a pilotem – Henryk Styczyński. Pierwszy etap spływu kończył się dwudniowym zlotem w Pińsku (30–31 lipca). Po zlocie w dalszą drogę do Warszawy udało się tylko 8 uczestników. Trasa spływu przebiegała następująco: Pina – Prypeć – Jasiołda – Kanał Ogińskiego – Szczara – Niemen – Czarna Hańcza – Kanał Augustowski – Biebrza – Narew – Wisła. Zlot w Pińsku, jak i dalszy spływ do Warszawy, spowodowały wzrost zainteresowania sprawami turystyki wodnej oraz żeglugi śródlądowej. W 1937 r. Komenda Chorągwi



wykorzystała to zainteresowanie i zorganizowała nad jeziorem Narocz kurs żeglarski (komendantem kursu był Henryk Styczyński). Przeszkolono na nim 21 harcerzy (na stopień wioślarza i żeglarza) (Styczyński, 1997).

Harcerze zdobywali też odznaki, m.in. w roku szkoleniowym 1935/1936 prawo do przeprowadzania prób w celu zdobycia Państwowej Odznaki Sportowej (POS) – w zakresie wszystkich ćwiczeń – posiadała Komenda Chorągwi Wołyńskiej Harcererek oraz hufce harcererek: Hufiec Krzemieniecki, Hufiec Dubieński, Hufiec Kowelski, Hufiec Włodzimierski, Hufiec Sarneński, Hufiec Łucki i Hufiec Rówieński. Z kolei upoważnienia do przeprowadzania częściowych prób na POS dla mężczyzn posiadała Komenda Chorągwi Wołyńskiej Harcerzy (Archiwum Państwowe..., zespół 12/880, sygn. 770, s. 40–41). W latach 1934–1938 harcerze zdobyli łącznie 2532 POS (23 złote, 187 srebrnych i 2322 brązowe). Oprócz POS uzyskiwali również odznaki strzeleckie (2108), łucznicze (10) i harcerskie (159) (Styczyński, 1997).

W Chorągwi Wołyńskiej ważną rolę odgrywały zloty. Były one przeglądem osiągnięć, pokazem sprawności i tężyzny, jak również symbolem jedności. Pierwszy zlot na Wołyniu odbył się w Zielonej (pod Kowlem). Nie jest dokładnie znana data jego organizacji (1925 lub 1926 r.). W dniach 1–4 września 1928 r. miał miejsce zlot drużyn wołyńskich harcererek i harcerzy w Łucku. Zorganizowano go z okazji przyjazdu na Wołynь Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego. Z kolei latem 1929 r. odbył się ogólnopolski zlot harcerzy w Poznaniu (z okazji Powszechnej Wystawy Krajowej), na terenie jeziora Malta. Ćwiczenia, biwaki, wycieczki i zawody przeprowadzano w lasach Kobylnicy (Goszczyński, 1997). Szczególnie ważny dla Chorągwi Wołyńskiej ze względu na obchody 20-lecia Harcerzy Wołyńskich (zlot w Kiwercach) i 25-lecia ZHP (zlot w Spale) (tab. 2) był rok 1935. W dniach 3–10 lipca 1935 r. odbył się zlot w Kiwercach. Wzięło w nim udział 19 drużyn (po 3 z Kowla, Łucka, Równego i Włodzimierza, po 1

Tab. 2. Składy poszczególnych hufców biorących udział w zlocie w Kiwercach i Spale w 1935 r.

Lp.	Hufiec	Zlot w Kiwercach			Zlot w Spale		
		liczba drużyn na zlocie	liczba reprezentacji drużyn	liczba uczestników	liczba drużyn na zlocie	liczba reprezentacji drużyn	liczba uczestników
1	Dubno	1	6	42	1	6	40
2	Horochów	1	3	26	–	3	4
3	Kostopol	1	3	25	–	3	10
4	Kowel	3	9	107	2	9	80
5	Krzemieniec	1	9	48	1	9	30
6	Łuck	3	7	95	1	7	51
7	Ostróg	1	5	38	1	5	27
8	Równe	3	12	126	3	12	103
9	Sarny	1	5	42	1	5	27
10	Włodzimierz	3	7	83	3	7	93
11	Zdołbunów	1	4	36	1	4	28
12	Komenda Chorągwi	–	–	7	–	–	9
Razem		19	70	675	14	70	502

Źródło: Dierżawnyj Archiw..., opis 1, sygn. 34, s. 4

z Dubna, Horochowa, Kostopola, Krzemieńca, Ostroga, Sarn i Zdołbunowa). Warto też nadmienić, że najwięcej harcerzy przybyło z Równego (126) i Kowla (107). Zlot zgromadził 675 harcerzy. Z kolei w zlocie w Spale uczestniczyło 14 drużyn w województwa wołyńskiego (po 3 z Równego i Włodzimierza, 2 z Kowla oraz po 1 z Dubna, Krzemieńca, Łucka, Ostroga, Sarn i Zdołbunowa). Jest też godne uwagi, że w drużynie z Łucka znalazło się 4 harcerzy z Horochowa, a w drużynie z Włodzimierza – 10 harcerzy z Kostopola. W zlocie w Spale udział wzięło łącznie 502 harcerzy (Dierżawnyj Archiw..., opis 1, sygn. 34, s. 4).

## PODSUMOWANIE

Struktury ZHP w województwie wołyńskim kształtowały się na początku lat 20 XX w. Chorągiew Wołyńską ZHP powołano w 1922 r. W okresie lat 20 i 30 XX w. zwiększyła się liczba harcerzy na Wołyniu. Wołyńska Chorągiew Harcerzy osiągnęła w końcu lat 30 liczbę ponad 6000 członków. Drużyny harcerskie funkcjonowały we wszystkich powiatach województwa wołyńskiego. W strukturze Chorągwi Wołyńskiej ZHP wyróżniono hufce i drużyny. Oprócz struktur organizacyjnych rozwinęła się też infrastruktura na potrzeby działalności harcerskiej. Organizacja przejawiała aktywność głównie wśród ludności narodowości polskiej oraz w środowisku szkolnym.

ZHP prowadził w województwie wołyńskim dość ożywioną działalność w zakresie sportu oraz turystyki. Uprawiano takie dziedziny aktywności fizycznej jak jeździectwo, gry sportowe, kolarstwo, sporty wodne (głównie kajakerstwo i żeglarstwo) i strzelectwo. W ramach współzawodnictwa sportowego w grach sportowych największe sukcesy odnosili harcerze z Łucka, natomiast w strzelectwie – członkowie Hufców: Kostopolskiego, Sarneńskiego i Rówieńskiego. Uzupełnieniem działalności w zakresie aktywności fizycznej była turystyka kwalifikowana.

Harcerze dość licznie uczestniczyli w zdobywaniu odznak sportowych; w próbach na POS, Odznakę Strzelecką i Odznakę Łuczniczą w latach 1934–1938 zdobyli m.in. 2532 odznaki POS. Harcerstwo wołyńskie wykazywało dużą aktywność, uczestnicząc w zlotach harcerskich – zarówno na szczeblu lokalnym, jak i ogólnopolskim.

## BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Państwowe w Katowicach, zespół 12/880.  
Dierżawnyj Archiw Wołyńskiej Oblasti, zespół 111.  
Goszczyński, W. (1997). Wołyńska Chorągiew Harcerzy. Szkic historyczny. W: A. Pśnik (red.), *Związek Harcerstwa Polskiego na Wołyniu. Chorągiew Harcerk i Harcerzy 1918–1939*. Tom 1, Część 1 (s. 136–159). Londyn: Caldra House.  
Izdebska, Z., Majewska-Nekraszowa, N. (1997). Wydział Wschodni Naczelnictwa ZHP i jego działalność. Część 2. W: A. Pśnik (red.), *Związek Harcerstwa Polskiego na Wołyniu. Chorągiew Harcerk i Harcerzy 1918–1939*. Tom 1, Część 1 (s. 35–45). Londyn: Caldra House.  
Małolepszy, E. (2004). *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Częstochowa: AJD.  
Małolepszy, E. (2011). Sport na kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Start. Wiadomości Sportowe” (1938–1939). *Studia Humanistyczne*, 11, 91–101.  
Małolepszy, E. (2016a). Wychowanie fizyczne i sport w działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1922–1939. *Wychowanie Fizyczne, Sport i Kultura Zdrowia we Współczesnym Społeczeństwie*, 4(36), 19–28.



- Małolepszy, E. (2016b). Wychowanie fizyczne i sport w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 – zarys problematyki. W: R. Urban, L. Nowak, J. Eider (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Tom 12(1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.* (s. 331–346). Gorzów Wlkp.: ZWKF.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T. (2012). Wychowanie fizyczne i sport na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Raz, Dwa, Trzy” (1931–1939). W: P. Król (red.), *Studia i szkice w zakresie polskiej i zagranicznej teorii oraz historii kultury fizycznej* (s. 497–512). Rzeszów: UR.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T., Bakota, D. (2017a). Piłka nożna w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Zarys dziejów. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 59, 73–81.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T., Bakota, D. (2017b). Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Zarys dziejów. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna*, 16(4), 11–26; doi: 10.16926/kf.2017.16.35.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T., Bakota, D. (2017c). Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna*, 16(2), 45–61; doi: 10.16926/kf.2017.16.14.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T., Bakota, D., Tsos, A. (2017a). Sport in Volyn in the years 1921–1939. Outline history. *Wychowanie Fizyczne, Sport i Kultura Zdrowia we Współczesnym Społeczeństwie*, 3(39), 73–81; doi: 10.29038/2220-7481-2017-03-73-81.
- Małolepszy, E., Drozdek-Małolepsza, T., Bakota, D., Tsos, A. (2017b). Wychowanie fizyczne i sport w Równem i w powiecie rówieńskim w latach 1921–1939. Zarys problematyki. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna*, 16(3), 69–84; doi: 10.16926/kf.2017.16.27.
- Marcinkowski, T., Ziemska, M. (2015). *Skarby pamięci: na Wołyniu: album ze zbiorów Tadeusza Marcinkowskiego*. Zielona Góra: Regionalne Centrum Animacji Kultury.
- Narodowe Archiwum Cyfrowe.
- Styczyński, H. (1997). Przebieg pracy Komendy Wołyńskiej Chorągwi Harcerzy w latach 1935–1939. W: A. Pśnik (red.), *Związek Harcerstwa Polskiego na Wołyniu. Chorągiew Harcerki i Harcerzy 1918–1939*. Tom 1, Część 1 (s. 205–233). Londyn: Caldra House.
- Wacewa, O. (b.d.). *Zarys historii zachodnio-ukraińskiego ruchu sportowego*. Lwów.
- Wilczkowski, E., Wołczyński, A., Kozibrocki, S. (2016). Stan wychowania fizycznego na Wołyniu w latach 1920–1930. *Wychowanie Fizyczne, Sport i Kultura Zdrowia we Współczesnym Społeczeństwie*, 4(36), 11–18.
- Województwo wołyńskie (II Rzeczpospolita). *Wikipedia*. Pobrano z: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo\\_wo%C5%82y%C5%84skie\\_\(II\\_Rzeczpospolita\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_(II_Rzeczpospolita)) [dostęp: 30.01.2018].
- Zaborniak, S. (2007). *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939)*. Rzeszów: UR.
- Zaleski, P. (1997). Zarys dziejów Wołynia oraz stosunki demograficzno-społeczne w okresie od 1918–1939 r. W: A. Pśnik (red.), *Związek Harcerstwa Polskiego na Wołyniu. Chorągiew Harcerki i Harcerzy 1918–1939*. Tom 1, Część 1 (s. 10–25). Londyn: Caldra House.

## ABSTRACT

### Sport and tourism in the activity of the Polish Scouting and Guiding Association in the Volhynian province in years 1921–1939

**Background.** The aim of the study was to present sport and tourism in the activity of the Polish Scouting and Guiding Association in the Volhynian province in years 1921–1939. The Polish Scouting and Guiding Association was one of the most vigorous Polish organizations in Volyn. **Material and methods.** The materials included archival sources and literature relating mainly to the history of physical education and sport in Volyn and in Poland in the interwar period, as well as literature on the history of scouting. The methods used were: analysis of historical sources, synthesis, deduction, and induction. **Results.** The paper discusses the activity of the Polish Scouting and Guiding Association in the Volhynian province in the interwar period. The organizational structures of the Polish scouting in Volyn, as well as the related infrastructure are presented. Among different types of activity, scouts also practised sport and tourism. They also participated in tests to gain sports badges. **Conclusions.** The Polish Scouting and Guiding Association contributed significantly to the development of sport and tourism in Volyn. Among sports disciplines, those enjoying greatest popularity were sports games, water sports, and shooting. The participation of scouts of the Volhynian province in obtaining the National Sports Badge, Shooting Badge, and Archery Badge was also quite considerable.

**Key words:** Poland, Volyn, interwar period, physical culture